

Duurzaam waterbeheer: onze focus!

Duurzaamheidsagenda Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden

Deel 1 - Visie en uitgangspunten

Vastgesteld op 17 mei 2017

Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden
Martijn Jongens

DM53PRD-#1229731-v8-Duurzaamheidsagenda_HDSR_deel_1__visie_en_uitgangspunten.docx

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
1. DUURZAAMHEID: VISIE & PRINCIPES	3
KLIMAATAKKOORD PARIJS 2015	3
VISIE DE STICHTSE RIJNLANDEN OP DUURZAAMHEID	3
DUURZAAMHEIDSPRINCIPES	4
AMBITIES HDSR	4
UITGANGSPUNTEN	6
2. DUURZAAM WATERBEHEER: ONZE FOCUS	7
WAT WE AL DOEN	7
FOCUS OP ENERGIE EN AANPAK DGWW	8
AANPAK DUURZAAM GWW	9
ENERGIE: REDUCEREN ENERGIEGEBRUIK EN OPWEKKEN HERNIEUWBARE ENERGIE	9

1. Duurzaamheid: visie & principes

Klimaatakkoord Parijs 2015

In 2015 hebben 174 landen in Parijs gezamenlijk erkend dat het klimaat verandert en dat de mensheid hier fors aan bijdraagt. Alle deelnemende landen hebben ingestemd met een bindend klimaatakkoord. Het doel is om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen en de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 2 graden, omdat een grotere temperatuurstijging grote gevolgen heeft voor mens, dier en planeet. Terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen is de belangrijkste aanleiding voor de Duurzaamheidsagenda van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden.

Duurzaamheid past bij het waterschapswerk en het waterschap. Waterbeheer is een zaak van lange adem. Als goede beheerders van het water zijn wij gewend de consequenties van ons handelen voor de lange termijn te overzien en afwenteling in plaats en tijd zoveel mogelijk te voorkomen. Wij worden nu al sterk geconfronteerd met de consequenties van *niet-duurzaam-handelen*, in het bijzonder de klimaatverandering. *Niet-duurzame* keuzen leiden voor de lange termijn tot hogere maatschappelijke kosten. Het waterschap heeft een voorbeeldfunctie voor de samenleving wat betreft duurzaamheid.

Duurzaam handelen is tot nu toe voor ons waterschap *vanzelfsprekend* en *impliciet*. Daardoor is duurzaamheid weinig zichtbaar en weinig besproken. Met deze duurzaamheidsagenda blijft duurzaam handelen *vanzelfsprekend* en maken we het *expliciet* en *bespreekbaar*.

Visie De Stichtse Rijnlanden op duurzaamheid¹

Duurzaamheid is een belangrijk begrip uit het coalitieakkoord 2015 – 2019 en klinkt door uit de Waterkoers 2016 – 2021 van ons waterschap. Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden heeft een duidelijke taak in het werken aan een veilige, gezonde en prettige leefomgeving. Om die taak duurzaam te vervullen werkt het waterschap volgens de visie:

Het waterschap wentelt niet af naar anderen, straks of elders.

Het waterschap ontwikkelt samen (oplossingen) in het hier en nu in een gezonde balans tussen kosten en maatschappelijke baten.

¹ De Wereldcommissie voor milieu en ontwikkeling, ook wel Brundtland Commissie genoemd, omschrijft duurzaamheid als: *Ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.*

Duurzaamheidsprincipes

Onze duurzaamheidsprincipes vormen de grondslag voor bewust werken aan al ons duurzaam waterbeheer (dus ook buiten de focus van deze visie). Deze principes zijn:

- Wij reduceren onze bijdrage aan de opwarming van de aarde in onze **klimaatvoetafdruk**.
- Wij reduceren onze afhankelijkheid van eindige grondstoffen en fossiele energie.
- Wij wentelen niet af naar anderen, straks of elders.
- Wij gebruiken duurzame oplossingen bij planvorming, realisatie, beheer en onderhoud van onze assets.
- Wij betrekken maatschappelijke kosten en baten in de afweging van onze projecten.
- Wij werken samen waar het kan en doen het zelf als het moet.
- Voorkomen is beter dan genezen.
- De vervuiler betaalt.
- Wij houden ons aan **nationale afspraken** en erkende standaarden.
- Wij zijn een goede werkgever en geven om onze mensen.
- Wij inspireren mede-overheden, maatschappelijke organisaties, bewoners en bedrijven tot duurzaam handelen.
- Ons bestuur en management is een rolmodel in alle aspecten van duurzaamheid.

De **klimaatvoetafdruk** is de maatstaf die aangeeft hoe groot de invloed van het waterschap is op de opwarming van de aarde en daardoor op klimaatverandering. Bij het waterschap wordt de klimaatverandering bijvoorbeeld beïnvloed door de uitstoot van kooldioxide (CO₂) door vrachtverkeer van ons zelf en van onze aannemers, woon-werkverkeer en ook door methaan uit het zuiveringsproces. Ook zijn onze zuiveringsinstallaties grootverbruikers van elektriciteit.

Nationale afspraken:

Green Deals

[GD057](#) – Energiefabrieken UvW

[GD149](#) – Aanpak duurzaam GWW

[GD174](#) – Grondstoffen

[GD195](#) – Energie UvW – Rijk

[GD206](#) – Pilots Regionale Energiestrategieën

[GD209](#) – Duurzaam GWW 2.0

[Investeringsagenda](#) Decentrale overheden

[Meerjarenafspraak Energie](#) (MJA3 / EEP)

[Energieakkoord SER](#)

[Bestuursakkoord Water](#)

Ambities HDSR

Uitstoot broeikasgassen beperken

De doelstelling van 30% CO₂-reductie² in 2020 (klimaatakkoord Rijk-UvW) is door de gezamenlijke waterschappen al behaald onder andere doordat veel waterschappen energiefabrieken hebben gebouwd waarmee biogas wordt opgewekt uit vergist zuiveringsslib. Sinds de ontmanteling van de slibvergisting

² 1990 – 2020 (ongeveer 200 kiloton CO₂-equivalenten). Onder broeikassengassen verstaat de Unie van Waterschappen uitsluitend CO₂. Na de evaluatie van het Klimaatakkoord in 2012 is besloten om de 30% reductiedoelstelling niet meer te relateren aan de emissie van lachgas en methaan. Veenafbraak beschouwen we als gezamenlijke verantwoordelijkheid van grondeigenaren en overheden. Het waterschap pakt de verantwoordelijkheid, die past bij onze taak, op in zijn veenweideprogramma.

van rwzi Utrecht voldoet het De Stichtse Rijnlanden niet meer aan deze doelstelling. Tevens bestaat de productie van broeikasgassen door het waterschap uit meer dan alleen het energieverbruik van de zuiveringsinstallaties.

Ambitie: De Stichtse Rijnlanden reduceert ten opzichte van 1990 30% CO2 in 2020 en 60% in 2050.

Energie besparen en energie duurzaam opwekken

De ambitie van de waterschappen is om energieneutraal³ te worden (richting 2040). 2020 is een tussenpunt. Doel is om in 2020 voor minstens 40% te voorzien in de eigen energiebehoefte met duurzame energie. Het aandeel duurzame energie van het eigen gebruik van HDSR bedroeg in 2015 30% en in 2017 (na afstoot van de slibvergisting op rwzi Utrecht) 13%. Tevens hebben de waterschappen een meerjarenafspraak over energie-efficiëntie met het toenmalige ministerie van EZ (huidige I&M). In de periode 2009-2020 wordt branche breed ingezet op 30% energie efficiëntie.

Ambitie: De Stichtse Rijnlanden voorziet in 2020 voor 40% van de eigen energiebehoefte en is in 2040 volledig energieneutraal.

Toepassen Aanpak Duurzaam GWW

Bij de Aanpak Duurzaam GWW aanpak worden de relevante duurzaamheidsthema's in alle fases in een ontwikkel-, ontwerp- en realisatieproces meegenomen in de ambities en doelstellingen en wordt onderzocht hoe deze in het project kunnen worden gerealiseerd.

Ambitie: De Stichtse Rijnlanden werkt in 2020 in alle relevante projecten volgens de Aanpak Duurzaam GWW in planvorming, aanleg, aanbesteding, beheer en onderhoud. (*duurzaam werken is 'business as usual'*)

Met de Green Deal Duurzaam GWW 2.0 willen partijen (waaronder Unie van Waterschappen) bijdragen aan het behalen van de nationale beleidsdoelen (zie Bijlage 2):

- Maatschappelijk Verantwoord Inkopen ([Manifest MVI 2016 - 2020](#))
- Circulaire Economie ([Rijksbreed programma Circulaire Economie](#))
- Klimaatadaptatie ([Deltabeslissing ruimtelijke adaptatie](#) en [Nationale klimaatadaptatie strategie](#))
- Klimaat en Energie ([Klimaatagenda](#) en [SER Energieakkoord](#)).

Grondstoffen terugwinnen

Het waterschap werkt mee aan de transitie naar een circulaire economie. Dit doen we door reststromen niet langer als afval te zien, maar als grondstof. We benutten de kansen tot het (terug)winnen van grondstoffen uit de reststromen, die vrijkomen bij ons werk.

Doelstelling: De Stichtse Rijnlanden streeft naar duurzaam hergebruik van grondstoffen en stimulering van de circulaire economie.

³ Energieneutraal betekent jaarrond net zoveel energie opwekken als verbruiken(niet meer).

Uitgangspunten

Het waterschap gebruikt uitgangspunten bij de afweging van alternatieven. Aan de uitgangspunten is geen doel ten aanzien van duurzaamheid gekoppeld. Bij het toepassen van de principes van duurzaamheid moet worden voldaan aan de volgende uitgangspunten:

- De Stichtse Rijnlanden neemt de rol aan die nodig is en aansluit bij zijn taak als waterbeheerder (beheerder, adviseur, eigenaar, ontwikkelaar, enzovoort);
- Het waterschap richt zich in beginsel op maatregelen met de hoogste duurzaamheidswinst;
- We streven naar een zo hoog mogelijke toegevoegde waarde op basis van de [trias-energetica](#) (energie) of [cascaderingspiramide](#) (zo hoogwaardig mogelijk benutten van grondstoffen);
- Het winnen van energie of het terugwinnen van grondstoffen is direct gerelateerd aan onze water(schaps)taken;
- Het waterschap investeert in duurzame energie projecten waarmee energie wordt opgewekt voor eigen verbruik;
- Bij afwegingen over investeringsbeslissingen hanteert het waterschap in beginsel de *levenscyclusbenadering*⁴.
- Investerings⁵ moeten binnen de economische levensduur⁶ kunnen worden terugverdiend. Bij risicovolle investeringen zal de acceptabele terugverdientijd 10 jaar zijn;
- Duurzaam handelen mag leiden tot hogere exploitatiekosten⁷; per project of voorstel wordt een afweging gemaakt: duurzaamheid wordt binnen de projecten begroot.
- We zetten ons extra in voor *veelbelovende ontwikkelingen*⁸ en bieden daarvoor ook experimenteerruimte;
- We delen actief onze kennis en ervaring met collega overheden en andere partners.
- Het waterschap neemt de duurzaamheidswinst voor de maatschappij mee in de afweging: 'denk mondiaal, handel lokaal'.

Trias Energetica

De Trias Energetica is een driestappen-strategie om een energiezuinig ontwerp te maken. De drie stappen van de Trias Energetica zijn basisvuistregels bij het duurzaam ontwerpen van objecten:

1. Gebruik zo min mogelijk energie (bijvoorbeeld door isolatie)
2. Gebruik duurzame energie (bijvoorbeeld zonne- of windenergie)
3. Inkoop duurzame energie ofwel zo slim mogelijk gebruik uitputbare energie (aardgas en olie)

⁴ De levenscyclusbenadering houdt in dat maatschappelijke kosten en baten voor burgers, bedrijven en (mede-)overheden, incl. onderhoud en risico op schade gedurende de gehele levenscyclus worden meegenomen.

⁵ Het gaat hier om het terugverdienen van de extra investering die betrekking heeft op het (terug)winnen van grondstoffen. Het gaat dus in de meeste gevallen niet om de terugverdientijd van de gehele investering.

⁶ De terugverdientijd is gebaseerd op de economische levensduur van een investering. (Technisch kan een auto wel 100 jaar mee omdat alles aan een auto vervangen kan worden. Economisch is dat echter niet verantwoord en daarom is de economische levensduur de basis voor de termijn waarin duurzame bedrijfsmiddelen afgeschreven worden).

⁷ Bijvoorbeeld geen gebruik maken van bestrijdingsmiddelen meer inzet van personeel kan tot gevolg hebben.

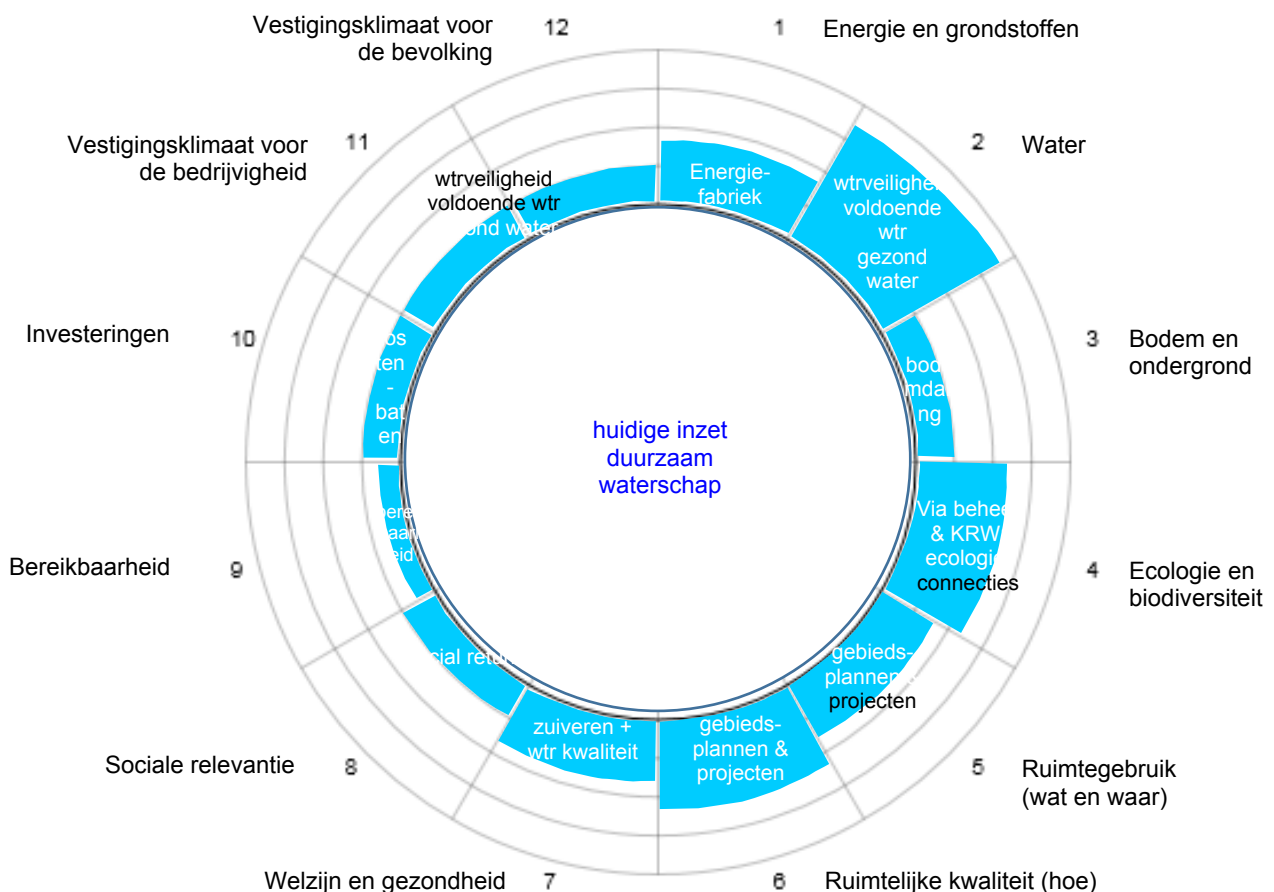
⁸ *Veelbelovende ontwikkelingen* typeren zich door mogelijke grote duurzaamheidsbaten, of door een grote kostenbesparing die hand in hand gaat met duurzaamheid

2. Duurzaam waterbeheer: onze focus

Het waterschap wentelt niet af naar anderen, straks of elders. Het waterschap ontwikkelt samen (oplossingen) in het hier en nu. Binnen deze visie richten we ons, om te beginnen, op de duurzaamheidsthema's die passen bij ons waterschapswerk.

Wat we al doen

Duurzaamheid zit al voor een deel in onze huidige manier van werken. Aan de hand van onderstaande figuur⁹ wordt duidelijk op welke duurzaamheidsthema's het waterschap tot nu aandacht heeft. Dit is een globale weergave van onze huidige inzet. (zie Bijlage 1 voor uitleg figuur)

Figuur 1: Huidige inzet op duurzaamheidsthema's uit Omgevingswijzer¹

Veel van onze huidige inzet op duurzaamheid vloeit voort aan het werken aan onze wettelijke taken. Deze activiteiten zijn al onderdeel van het bestaande takenpakket en krijgen in deze Duurzaamheidsagenda geen verdere aandacht. Deze watertaken

⁹ Volgens het model van www.omgevingswijzer.org

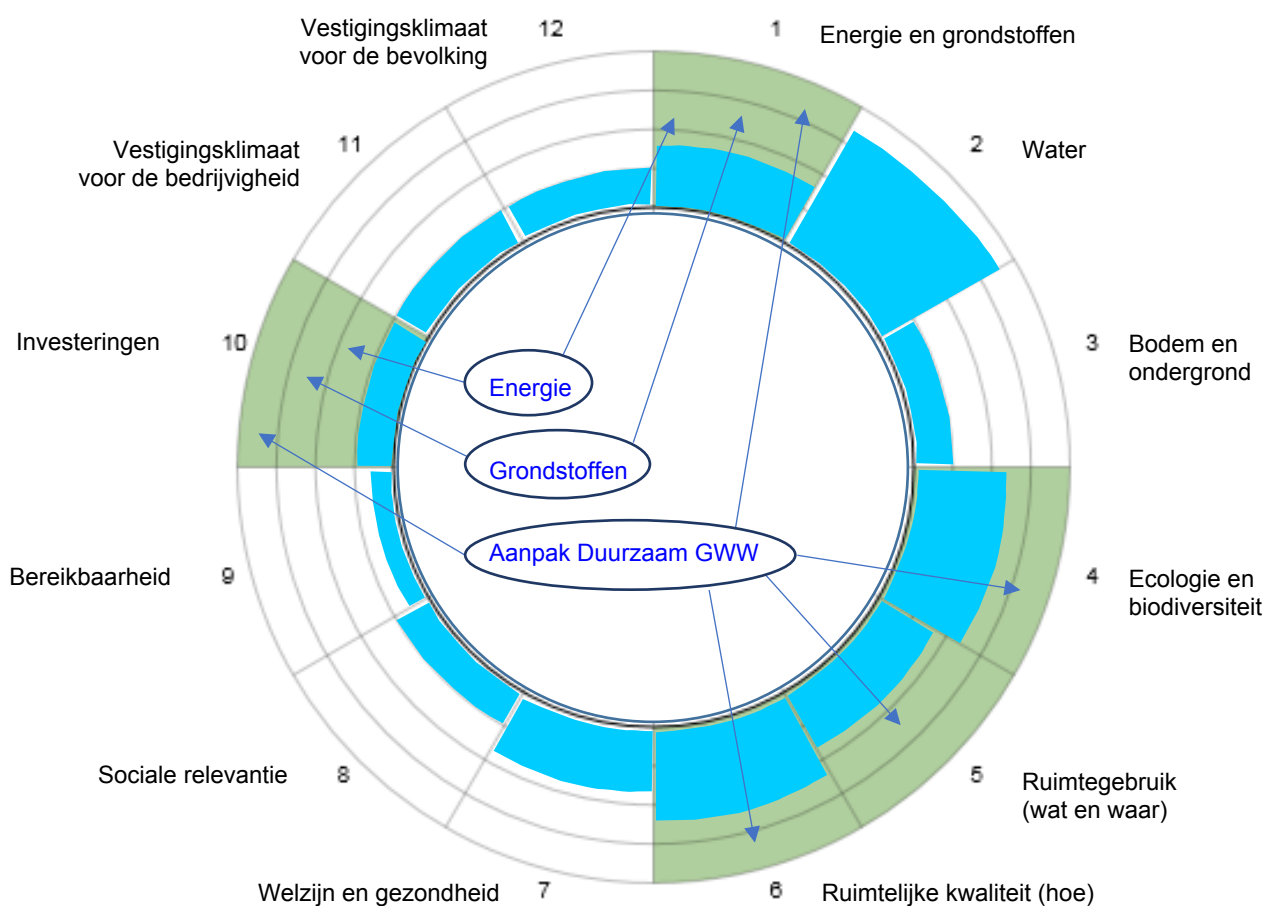
merken we dus niet apart aan met de stempel *duurzaamheid*. Daar waar het waterschap zich meer voor duurzaamheid inzet dan voor de watertaak strikt noodzakelijk is, komt wel een stempel *duurzaamheid* op.

Focus op Energie en Aanpak DGWW

Duurzaamheid is een veelomvattend begrip: ruim denkend omvat het de hele aarde! Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden kiest daarom voor focus op de duurzaamheidsaspecten, die dicht bij ons waterschapswerk liggen:

- *Energie*,
- *Aanpak Duurzaam GWW* en
- *Specials* (waaronder *grondstoffen*).

Deze focus geldt bovenop de al ingebedde duurzame activiteiten zoals in figuur 1 is weergegeven. In figuur 2 is deze focus visueel weergegeven naast de huidige inzet.

Figuur 2: Focus op energie, aanpak duurzaam GWW en specials

Aanpak Duurzaam GWW

Organisaties in de spoor en grond-, water- en wegenbouwsector (GWW-sector) ontwikkelden van 2009 tot 2012 een aanpak om duurzaam inkopen in de GWW-sector beter tot zijn recht te laten komen en kansen voor duurzaamheid en innovatie beter te benutten. De Aanpak Duurzaam GWW is een praktische proces- en project-managementaanpak. Bij deze aanpak worden de relevante duurzaamheidsthema's vanaf het begin van het project meegenomen in de ambities en doelstellingen en wordt onderzocht hoe deze in het project kunnen worden gerealiseerd. De *Aanpak Duurzaam GWW* is een werkwijze voor alle fases in een ontwikkel-, ontwerp- en realisatieproces en biedt ruimte aan duurzame gebiedsontwikkeling en duurzame innovatie

Ambitie: De Stichtse Rijnlanden werkt in 2020 in alle relevante projecten volgens de Aanpak Duurzaam GWW in planvorming, aanleg, aanbesteding, beheer en onderhoud. (*duurzaam werken is 'business as usual'*)

Met de Green Deal Duurzaam GWW 2.0 willen partijen (o.a. Unie van Waterschappen) bijdragen aan het behalen van de nationale beleidsdoelen (zie Bijlage 2):

- Maatschappelijk Verantwoord Inkopen ([Manifest MVI 2016 - 2020](#))
- Circulaire Economie ([Rijksbreed programma Circulaire Economie](#))
- Klimaatadaptatie ([Deltabeslissing ruimtelijke adaptatie](#) en [Nationale klimaatadaptatie strategie](#))
- Klimaat en Energie ([Klimaatagenda](#) en [SER Energieakkoord](#)).

Energie: Reduceren energieverbruik en opwekken hernieuwbare energie

Ons waterschap heeft stevige ambities op het gebied van energiebesparing, de opwekking van duurzame energie en het terugdringen van de CO₂-emissies. Wij sluiten ons aan bij de Green Deal Energie die door de Unie van Waterschappen samen met STOWA en de Ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu is ondertekend. In dit licht is ook de Meerjarenafspraken Energie-efficiëntie (MJA) verbreed van het afvalwaterzuiveringsbeheer naar het gehele waterschap. Een belangrijk instrument van het MJA programma is het opstellen van een energie-efficiëntieplan (EEP).

Wij reduceren energieverbruik door in Winnet-verband in gesprek te gaan met de gemeenten over energieverbruik in de waterketen. Ook onderzoeken we samen de mate waarin broeikasgassen als N₂O en CH₄ vrijkomen. Het waterschap ondersteunt landelijke onderzoeken die het probleem inzichtelijk maken en mogelijke oplossingen aandragen. Aangezien deze gassen in de hele waterketen vrijkomen, werken we hierbij samen in waterketenverband.

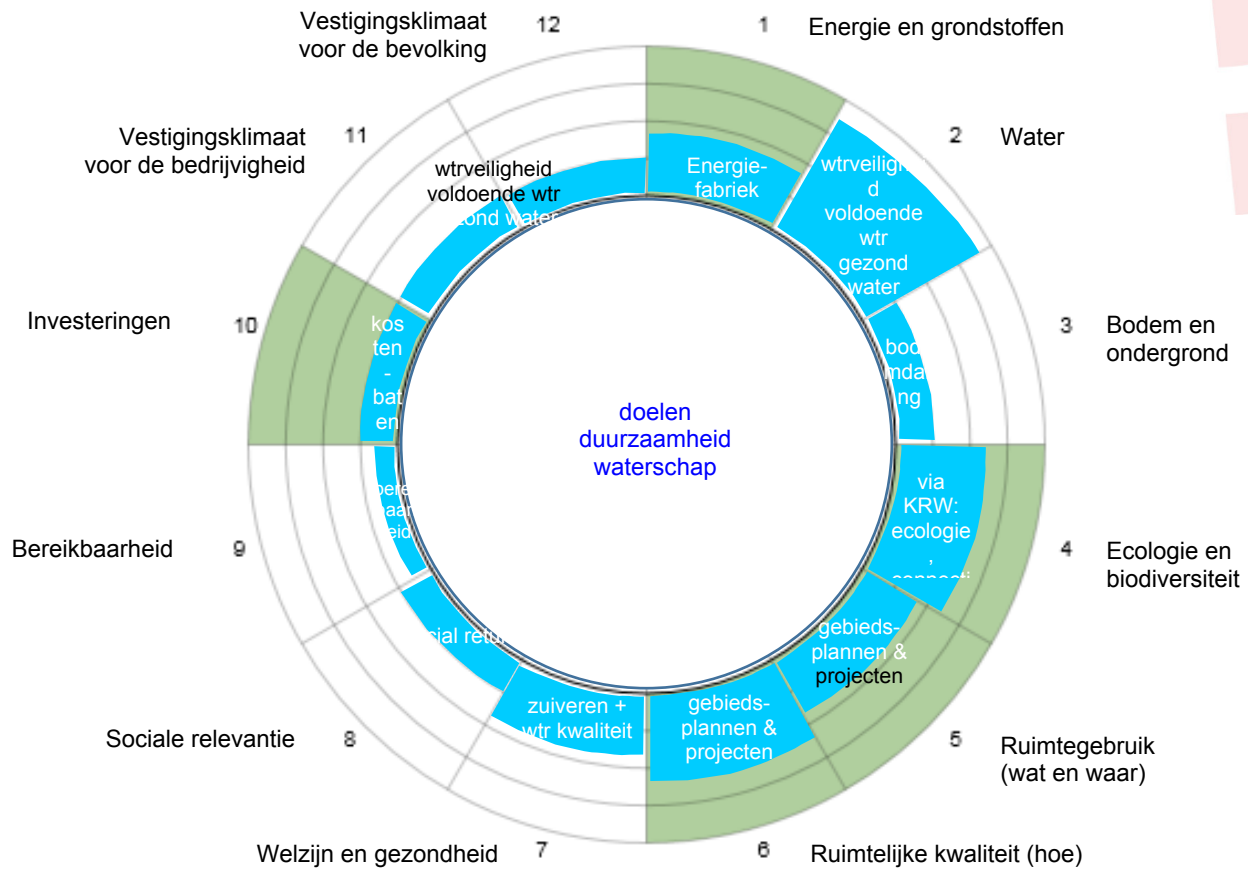

Wij zetten is op het opwekken van duurzame energie door gebruik te maken van onze eigen waterschapsassets. Er zijn kansen voor wind, zon, biomassa en energie uit afvalwater (TEA) en oppervlaktewater (TEO) (in combinatie met warmte/koude-opslag).

Voor beide opties geldt dat het waterschap in verband met de fluctuaties in gebruik en opwekking van eigen herwinbare energie ook energie kan leveren aan het openbare net, stadswarmtenetten en particulieren.

Duurzame energieprojecten realiseren wij zo mogelijk samen met partijen die hierin gespecialiseerd zijn. Daarbij benutten wij de kennis, ervaring en assets van de samenwerkingspartner.

Bijlage 1. Duurzaamheidsthema's + huidige

inzet van HDSR

In bovenstaande figuur is in blauw de huidige inzet van De Stichtse Rijnlanden op de verschillende duurzaamheidsthema's weergegeven. Het door Rijkswaterstaat ontwikkelde instrument 'omgevingswijzer'¹⁰ is gebruikt om dit te visualiseren. Door het de verschillende sub-onderwerpen aan te kruisen (zie hieronder) ontstaan een ring met (deels) gevulde vlakken. In de figuur symboliseren de groene vlakken de onderwerpen die het waterschap via deze duurzaamheidsagenda toevoegt. Welke onderwerpen onder de thema's vallen, is hieronder weergegeven:

¹⁰ www.omgevingswijzer.org

1. Energie en grondstoffen:
 - Vermindering energievraag
 - Gebruik duurzame energie
 - Gebruik fossiele brandstoffen
 - Uitwisseling van energie
 - Materiaalgebruik
 - Circulaire Economie
2. Water:
 - Waterveiligheid
 - Wateroverlast
 - Waterkwaliteit
 - Watertekort
 - Klimaatbestendigheid
3. Bodem en Ondergrond:
 - Geotechniek
 - Bodemdiversiteit
 - Bodemkwaliteit
 - Ondergrondse infrastructuur
 - Archeologische en aardkundige waarden
 - Bodemdaling
4. Ecologie en biodiversiteit:
 - Habitatkwaliteit
 - Ecologische connectiviteit
5. Ruimtegebruik (wat en waar):
 - Aansluiting ontwikkelingsvraag
 - Gebruik bestaand gebied
 - Uitbreiding buiten bestaand stedelijk gebied
 - Meervoudig ruimtegebruik
 - Klimaatbestendigheid (hitte)
6. Ruimtelijke kwaliteit (hoe):
 - Belevingswaarde
 - Gebruikswaarde
 - Toekomstwaarde
 - Integraal ontwerp
- Cultuurhistorische waarde
7. Welzijn en gezondheid:
 - Gezondheidsbescherming
 - Veiligheid
 - Fysieke gezondheid (omgeving)
 - Mentale gezondheid
 - Hinder
8. Sociale relevantie:
 - Sociaal welzijn
 - Demografische samenstelling
 - Sociaal draagvlak
 - Lokale expertise
9. Bereikbaarheid:
 - Robuust mobiliteitssysteem
 - Efficiënt gebruik infrastructuur
 - Bereikbaarheid functies
 - Adaptief mobiliteitsbeleid
10. Investerings:
 - Evenredige kosten en baten
 - Gebiedskwaliteiten
 - Waardecreatie
 - Life Cycle Costing
 - Benodigd budget
11. Vestigingsklimaat voor de bedrijvigheid:
 - Vestigingsklimaat
 - Economisch beleid
 - Innovatie- en aanpassingsvermogen
12. Vestigingsklimaat voor de bevolking:
 - Werkgelegenheid
 - Bereikbaarheid arbeidsmarkt
 - Ontwikkeling beroepsbevolking
 - Voorzieningenaanbod

Activiteiten van het waterschap die bijdrage aan de verschillende duurzaamheidsthema's (*cursief*) zijn onder andere:

Energie en grondstoffen:

- Wij streven naar een energiereductie met 2% per jaar tot een reductie van 30% in 2030 en rapporteren hierover in het kader van de Meerjarenafspraken EEP.
- Op de rwzi Nieuwegein produceren wij meer energie dan we gebruiken (102% via de energiefabriek). Ook produceren we duurzame energie met zonnepark de Bilt en het dak van rwzi Nieuwegein.
- De rwzi Utrecht is potentieel een grondstoffenfabriek. We kijken naar het terugwinnen van alginaat en cellulose.
- Samen met andere waterschappen, terreinbeheerders en een marktpartij onderzoeken we mogelijkheden voor gebruik van maaisel als grondstof.

Rwzi Nieuwegein

Water

Kerntaak van het waterschap met:

- Voorkomen van overstromingen (waterveiligheid)

- Voldoende water, niet teveel en niet te weinig (wateroverlast en watertekort)
- Gezond water (waterkwaliteit)

Bodem en ondergrond:

- Wij stimuleren vertraging van bodemdaling door participatie in onderzoek en eigen veldproeven en nieuw beleid.
- Bij het plannen en uitvoeren van projecten houdt het waterschap rekening met de bodem en archeologie.

Ecologie en biodiversiteit:

- Kerntaak van het waterschap:
 - o Programma Gezond water – KRW (habitatkwaliteit en ecologie)
- Op alle terreinen voeren we ecologisch terreinbeheer uit.
- We werken samen met de provincies aan natte ecologische verbindingzones.

Ruimtegebruik en ruimtelijke kwaliteit:

- Vast onderdeel van waterschapswerken tbv:
 - o Voorkomen van overstromingen
 - o Voldoende water, niet teveel en niet te weinig
 - o Gezond water
- Aanleg, beheer en onderhoud verrichten wij in dialoog met de gebruikers van gronden en gebouwen.
- Onze waterkeringen en waterwegen zijn waar mogelijk vrij toegankelijkheid om het landschap te beleven.
- Wij dragen bij aan instandhouding van cultuurhistorisch waardevolle structuren (bijv. Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie) en objecten (bijv. monumentale kunstwerken).

Haanwijkersluis

Welzijn en gezondheid:

- Via onze zuiveringsinstallaties werkt het waterschap continu aan de volksgezondheid.
- Ook ons programma Gezond water draagt primair bij aan de gezondheid van mensen.
- Bij uitvoering van onze projecten beperken wij waar mogelijk hinder voor de omgeving.

Sociale relevantie:

- Wij dragen bij aan internationale samenwerking door kennis en kunde van ons waterschapspersoneel beschikbaar te stellen.
- Social return is een voorwaarde in ons aanbestedingsbeleid. Ons waterschap is in 2016 koploper van alle waterschappen.
- Wij stimuleren blauwe burgerinitiatieven.

Nicaragua

Investerings:

- In onze afwegingen betrekken we de consequenties voor de lange termijn.
- Wij betrekken in onze afwegingen kosten en baten van derden (mede-overheden, grondeigenaren, etc.) onder andere met het instrument Kosten Baten Waterbeheer.

Vestigingsklimaat:

- Met onze werkzaamheden dragen we bij aan een veilige, gezonde en prettige leefomgeving en daarmee aan een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven en bewoners.

Bijlage 2. Nationale beleidsdoelen

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen

Manifest MVI 2016 - 2020

Beleidsdoelen, zoals:

- Tegengaan van klimaatverandering, door klimaatmitigatie en met aandacht voor klimaatadaptatie;
- Realiseren van een circulaire economie;
- Verminderen van milieudruk;
- Beschermen en duurzaam benutten van natuurlijk kapitaal;
- Verduurzamen van de bedrijfsvoering van overheden;
- Verduurzamen van product- en marktketens;
- Stimuleren van hernieuwbare energieopwekking en energie-efficiëntie;
- Toepassing van biobased grondstoffen en materialen;
- Stimuleren van innovatie, waarbij de overheid als lead customer optreedt;
- Tegengaan van mensenrechtenschendingen, betalen van een leefbaar loon en het verbeteren van arbeidsomstandigheden in de wereldwijde waardeketens;
- Social return.

Circulaire Economie

Rijksbreed programma Circulaire Economie

1. De Nederlandse economie is in 2050 circulair
2. In 2030 50% minder gebruik te maken van primaire grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen).
3. De Rijksoverheid koopt in 2020 10% circulair in.
4. Grondstoffen in bestaande ketens worden hoogwaardig benut.
5. Waar nieuwe grondstoffen nodig zijn, worden fossiele, kritieke en niet-duurzaam geproduceerde grondstoffen vervangen door duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen.
6. We ontwikkelen nieuwe productiemethodes, gaan nieuwe producten ontwerpen en gaan gebieden anders inrichten. Ook bevorderen we nieuwe manieren van consumeren.

Klimaatadaptatie

Deltabeslissing ruimtelijke adaptatie

- Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de gezamenlijke ambitie vastleggen dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht en bij (her)ontwikkelingen geen extra risico op schade en slachtoffers ontstaat voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is;
- Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten uiterlijk in 2020 onderdeel is van het beleid en handelen van deze partijen, door bij hun regionale en lokale ruimtelijke afwegingen de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het eigen plangebied te analyseren ('weten'), de resultaten van deze analyse te vertalen in een gedragen ambitie en een adaptatiestrategie met concrete doelen ('willen') en de beleidsmatige en juridische doorwerking van deze ambitie te borgen voor uitvoering ('werken');
- Ieder van deze partijen aan de overeengekomen gezamenlijke ambitie invulling geeft op basis van de eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

Nationale klimaatadaptatie strategie

1. het verhogen van het bewustzijn van de noodzaak van klimaatadaptatie;
2. het stimuleren van het in de praktijk brengen van klimaatadaptatie;
3. het benutten en uitbouwen van de kennisbasis;
4. het adresseren van urgente klimaatrisico's;
5. het verankeren van klimaatadaptatie in beleid en wet- en regelgeving;
6. monitoring van de voortgang en effectiviteit van het adaptatiebeleid.

Klimaat en Energie

Ambitie: Voor 2020 een reductie van de CO₂-emissies van 20% ten opzichte van 1990 en in 2030 een 40% reductie ten opzichte van 1990.

Klimaatagenda

- Ruim baan voor de energieke samenleving
- Inbedding van klimaat in het buitenlands beleid
- Naar klimaatrobuuste vitale sectoren
- Naar een betere gereedschapskist voor mitigatie
- Ruimtelijk faciliteren van hernieuwbare energie en energiebesparing
- Naar duurzame mobiliteit
- Naar ander materiaalgebruik en een duurzame industrie
- Naar een productievere en klimaatvriendelijkere land- en tuinbouw

Energieakkoord (SER)

- Een besparing van het finale energieverbruik met gemiddeld 1,5 procent per jaar.
- 100 PJ aan besparing in het finale energieverbruik van Nederland per 2020.
- Een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu 4 procent) naar 14 procent in 2020.
- Een verdere stijging van dit aandeel naar 16 procent in 2023.
- Ten minste 15.000 banen, voor een belangrijk deel in de eerstkomende jaren te creëren.